

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення методичної ради університету

2022 року,
протокол №.

Перша проректорка, голова методичної
ради університету, кандидатка наук з
державного управління, доцентка
_____ Ірина КОВТУН

2022 року

М.П.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ОСНОВИ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ПРАКТИКИ»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за спеціальністю 081 Право
галузі знань 08 Право
за денною формою навчання**

м. Хмельницький

2022

РОЗРОБНИК:

Доцентка кафедри цивільного права та процесу, к.ю.н., доцентка

Мирослава ГАРІЄВСЬКА

«16» вересня 2022 року

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри цивільного права та процесу

«16» вересня 2022 року, протокол № 3.

Завідувачка кафедри, доктор юридичних наук, професорка

_____ Світлана ГРИНЬКО

«16» вересня 2022 року

Декан юридичного факультету

_____ Віктор ЗАХАРЧУК

«16» вересня 2022 року

Обліковий обсяг 2,21 ум.др.арк.

ЗМІСТ

Стор

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	4
	1.1. Тематичний план навчальної дисципліни	4
	1.2. Лекції	4
	1.3. Семінарські (практичні, лабораторні) заняття	7
	1.4. Самостійна робота студентів	21
	1.5. Індивідуальні завдання	22
	1.7. Підсумковий контроль	26
2.	Схема нарахування балів	27
3.	Рекомендовані джерела	29
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	36

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин											
		Денна форма навчання						Заочна форма навчання					
		Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС		Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Вступ до курсу «Основи юридичної клінічної практики»	10	2	2	-	-	7	-	-	-	-	-	-
2.	Правове регулювання та організація роботи юридичної клініки	10	2	2	-	-	6	-	2	-	-	-	-
3.	Технології в юридичній практиці	9	4	2			6	2	2	1			
4.	Етичні засади діяльності юридичної клініки	9	2	2	-	-	5	2	-	-	-	-	-
5.	Консультавання клієнтів, як метод надання правової допомоги.	9	2	2	-	-	6	3	2	1	-	-	-
6.	Правниче письмо та аналіз справ у юридичній клініці	9	2	2	-	-	6	3	2	-	-	-	-
7.	Представництво інтересів клієнта у різних інституціях	9	2	2	-	-	6	-	-	-	-	-	-
8.	Альтернативні способи вирішення спорів	9	2	2	-	-	6	-	-	-	-	-	-
9.	Правопросвітня робота та інші напрями діяльності юридичних клінік	9	2	2	-	-	6	2	2	-	-	-	-
	Всього годин:	90	18	18	-	-	54	90	10	2	-	-	78

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Вступ до курсу «Основи юридичної клінічної практики»	2

1.1.	Юридична клінічна освіта: поняття, мета, завдання і соціальна роль.	
1.2.	Джерела, корисні для використання. Правове регулювання діяльності юридичних клінік.	
1.3.	Значення юридичної клініки для суспільства та для професійного розвитку правника.	
1.4.	Навчальна та соціальна спрямованості клініки.	
1.5.	Форми роботи: юридичне консультування, представництво інтересів, правопросвітня діяльність.	
2.	Правове регулювання та організація роботи юридичної клініки	2
2.1.	Безоплатна правова допомога. Роль юридичних клінік в системі юридичної освіти у світі і в Україні та забезпеченні доступу до правосуддя.	
2.2.	Нормативно-правові та корпоративні стандарти юридичної клінічної освіти.	
2.3.	Типове положення про юридичну клініку. Акти Асоціації юридичних клінік України.	
2.4.	Стандарти діяльності юридичних клінік в Україні.	
2.5.	Аналіз внутрішніх документів клініки.	
2.6.	Документообіг клініки: правила адміністрування справи, роботи з електронними базами знань та базами клієнтів і завдань клініки.	
3.	Технології в юридичній практиці	2
3.1.	Робота з текстовими редакторами (Microsoft Word, Google Docs, Libre Office). Програми для перевірки тексту (Flesch-Kincaid, Flesch readability, Grammarly, Hemingway).	
3.2.	Відкриті бази даних, необхідні для роботи в юрклініці: онлайн Будинок Юстиції, ЄДРСР, Опендатабот, Дія, Цифрові юристи тощо.	
3.3.	Робота з базами законодавства: zakonrada.gov, LigaZakon	
3.4.	Робота з реєстром судових рішень HUDOC. Альтернативні ресурси: Опендатабот, Verdictum. Правила пошуку судових рішень.	
3.5.	Правові позиції ВС, їх пошук та використання при складанні документів	
3.6.	Електронні кабінети громадян (кабінет платника податків, кабінет водія, Дія, портал електронних послуг ПФ, тощо)	
3.7.	КЕП/ЕЦП електронні документи, електронний суд.	
3.8.	ЧатБоти та застосунки для онлайн вирішення спорів і їхнє значення для автоматизації процесів правників.	
4.	Етичні засади діяльності юридичної клініки	2
4.1.	Загальне уявлення про етику. Професійна етика, її особливості та значення.	
4.2.	Поняття про юридичну етику. Юридична етика і етика адвоката: співвідношення категорій. Взаємозв'язок юридичної етики з етичними принципами діяльності юридичної клініки	
4.3.	Етика у роботі правника. Правове регулювання етичних норм юриста	
4.4.	Характеристика основних етичних принципів діяльності юридичної клініки.	
4.5.	Етичні правила поведінки у сфері — юрист-клієнт.	
4.6.	Роль професійної етики в діяльності юридичної клініки	
4.7.	Етика в правопросвітницькій діяльності юридичної клініки.	
5.	Консультування клієнтів, як метод надання правової допомоги.	2

5.1.	Психологічні особливості роботи з клієнтом у юридичних клініках.	
5.2.	Особливості проведення інтерв'ювання клієнта. Етапи та структура консультації	
5.3.	Аналіз справи та вироблення позиції у справі.	
5.4.	Збір доказів та формування позиції у справі. Консультування клієнта	
5.5.	Складання правових експертних висновків та проектів процесуальних та інших документів.	
5.6.	Міжнародні стандарти консультування клієнтів ICCS	
6.	Правниче письмо та аналіз справ у юридичній клініці	2
6.1.	Основні документи в роботі клініциста.	
6.2.	Сутність алгоритму роботи у справі. Робота з документами клієнта.	
6.3.	Систематизація інформації, виділення структури документа	
6.4.	Правила складання правового консультативного висновку: вимоги до форми та змісту, структура правового консультативного висновку	
6.5.	Процесуальні документи: позовні заяви, відзиви, заперечення, апеляційні та касаційні скарги.	
6.6.	Особливості складання проектів процесуальних та інших документів. Вимоги до змісту та форми.	
6.7.	Особливості складання проектів процесуальних та інших документів. Вимоги до змісту та форми.	
7.	Представництво інтересів клієнта у різних інституціях	2
7.1.	Теоретичні засади представництва клієнта	
7.2.	Спрощене та загальне провадження у справах. Малозначні та трудові спори.	
7.3.	Особливості представництва інтересів клієнта в органах державної влади, місцевого самоврядування, перед фізичними і юридичними особами	
7.4.	Розгляд в правничій клініці справ, що мають суспільний інтерес.	
7.5.	Підготовка юридичною клінікою звернень до Європейського суду з прав людини.	
8.	Альтернативні способи вирішення спорів	2
8.1.	Поняття і причини конфлікту як соціального явища. Способи поведінки у конфлікті.	
8.2.	Переговори і сфера їх застосування.	
8.3.	Фасилітація і приклади її застосування.	
8.4.	Примирення (човникова дипломатія) в сучасній практиці вирішення спорів.	
8.5.	Врегулювання спору за участю судді.	
8.6.	Медіація як альтернативний підхід до розв'язання правових спорів.	
8.7.	Технології, модель та стратегії процесу медіації.	
9.	Правопросвітня робота та інші напрями діяльності юридичних клінік	2
9.1.	Зміст і форми правопросвітньої роботи юридичних клінік.	
9.2.	Онлайн та офлайн формати правопросвітницької діяльності.	
9.3.	Підготовка та проведення юридичною клінікою інтерактивних правопросвітницьких занять за програмою «Практичне право».	
9.4.	Інтерактивні методики в правопросвітницькій роботі юридичної клініки.	
9.5.	Психологічні аспекти правопросвітницької роботи юридичної клініки.	
9.6.	Соціальні мережі - майданчики для правопросвітницької діяльності.	

9.7.	Правила роботи в мережах. Загальні положення нормотворення, його поняття та функції.	
	Усього	18

1.3. Семінарські заняття

Семінарське заняття 1

Тема 1. Вступ до курсу «Основи юридичної клінічної практики»

Питання для усного опитування та дискусії

- 1.1. Юридична клінічна освіта: поняття, мета, завдання і соціальна роль.
- 1.2. Джерела, корисні для використання. Правове регулювання діяльності юридичних клінік.
- 1.3. Значення юридичної клініки для суспільства та для професійного розвитку правника.
- 1.4. Навчальна та соціальна спрямованості клініки.
- 1.5. Форми роботи: юридичне консультування, представництво інтересів, правопросвітня діяльність.

Аудиторна письмова робота

Завдання:

1. Написати коротке есе на одну з обраних тем 6 :

- «Роль юридичної клініки в суспільних процесах громади та демократичній державі».
- «Внесок юридичної клініки в професійний розвиток молодого правника».
- «Потенційні напрямки діяльності юридичної клініки».

Есе рекомендовано писати відповідно до структурної моделі IRAC – Issue, Rule, Analysis, Conclusions (питання, правило, аналіз, висновки). Есе мають бути лаконічними, точно сконцентрованими на темі.

2. Підготувати анкету для співбесіди з кандидатом на вступ до юридичної клініки.

Перевірка виконання даного завдання проводитиметься за допомогою методу РОЛЬОВА ГРА. У кожній з 3–4 МАЛИХ ГРУП відбуватиметься співбесіда з особою, яка грає роль кандидата на вступ до юридичної клініки. Завданням групи визначити доцільність прийому цього кандидата, визначити оптимальне коло питань на співбесіду, визначити загальні вказівки щодо проведення підбору персоналу до юридичної клініки. Після цього відбувається обговорення напрацювань груп.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: юридична клініка, положення про юридичну клініку, правила прийому громадян, структура юридичної клініки, етичні норми, персональні дані клієнта.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати місце серед переліку локальних актів з організації діяльності юридичних клінік Положення про юридичну клініку відповідного вищого навчального закладу України, яке повинно відповідати Типовому положенню про юридичну клініку вищого навчального закладу.

Наступним важливим внутрішнім нормативним актом з організації діяльності більшості юридичних клінік України є правила (порядок, регламент) роботи в юридичній клініці, які можуть бути розробленими та затвердженими безпосереднім керівником такої клініки, або ж прийняті на загальних зборах усіх осіб, які беруть участь у діяльності такої клініки.

Необхідно засвоїти організаційні типи юридичних клінік. Типи юридичних клінік залежно від напрямів роботи. Юридична клініка «живого клієнта». Юридична клініка

консультування без особистого контакту. Юридична клініка представництва інтересів клієнтів. Імітаційна клініка. Юридична клініка практичного права.

При опрацюванні матеріалу з вказаної теми слід звернути увагу на структуру юридичної клініки та організацію її роботи. Штат юридичної клініки, повноваження працівників і студентів-консультантів. Повноваження завідувача юридичної клініки. Організаційно-правові форми діяльності юридичної клініки. Графік прийому громадян юридичною клінікою. Категорії громадян, яких обслуговують юридична клініка. Підстави відмови в наданні безоплатної правової допомоги.

Семінарське заняття 2

Тема 2. Правове регулювання та організація роботи юридичної клініки

Питання для усного опитування та дискусії

- 2.1. Безоплатна правова допомога. Роль юридичних клінік в системі юридичної освіти у світі і в Україні та забезпеченні доступу до правосуддя.
- 2.2. Нормативно-правові та корпоративні стандарти юридичної клінічної освіти.
- 2.3. Типове положення про юридичну клініку. Акти Асоціації юридичних клінік України.
- 2.4. Стандарти діяльності юридичних клінік в Україні.
- 2.5. Аналіз внутрішніх документів клініки.
- 2.6. Документообіг клініки: правила адміністрування справи, роботи з електронними базами знань та базами клієнтів і завдань клініки.

Аудиторна письмова робота

Завдання:

1. Підготувати правила роботи з документами.

Перевірка виконання даного завдання проводитиметься шляхом проведення роботи у МАЛІЙ ГРУПІ, якій запропонується скласти і прокоментувати правила роботи з документами (за 3 хвилини). Можливе застосування методу СЮРПРИЗ: потрібно скласти п'ять правил, через приблизно кожну хвилину роботи пропонувати групам мінятися своїми напрацюваннями.

- 1.4. Проведіть дискусію на тему: «Шляхи співпраці з суб'єктами надання правової допомоги задля покращення доступу до правосуддя».

Кейс 1

До юридичної клініки звернувся клієнт з питанням виселення з квартири його повнолітнього сина. В ході консультації, після заповнення анкети, ви розумієте, що син, якого хоче виселити ваш клієнт, вже звертався до клініки за правовою допомогою через конфлікт з батьком, який намагається вижити його з житла. Якщо ви особисто його консультували, то слід пояснити клієнту-батьку що у вас є конфлікт інтересів і чому він виник, а також скеровуєте його до свого колеги, однак він не хоче слухати і вважає, що ви безпідставно відмовляєте у наданні правової допомоги. Вважає, що ви не маєте права відмовити йому у консультації, бо він особа з інвалідністю, а його син працездатний молодий чоловік.

Питання:

1. Якими локальними актами юридичної клініки ви будете керуватись при обґрунтуванні відмови у наданні правової допомоги за таких умов?
2. В якому акті врегульовано питання про конфлікт інтересів?
3. Який варіант виходу з ситуації ви можете запропонувати клієнту-батьку?

Кейс 2:

До юридичної клініки звернулася клієнтка. Однак, вона боїться розкрити всі обставини справи, оскільки побоюється, що дані, які вона повідомить, можуть потрапити до третіх осіб.

Також, ви бачите, що клієнтка сумнівається під час підписання згоди на обробку персональних даних.

Питання:

1. На які локальні акти юридичної клініки ви будете посилатись, щоб запевнити клієнтку у дотриманні принципу конфіденційності?
2. Яке значення згоди на обробку персональних даних? Які ваші обов'язки у разі отримання персональних даних особи?
3. Підготуйте текст промови, який ви б адресували такій клієнтці?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: юридична клініка, документування, анкета клієнта, журнал обліку справ, архів юридичної клініки, електронні сервіси.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати основні принципи діловодства, класифікацію документів, державні стандарти оформлення документів, вимоги до оформлення документів, загальні правила організації документообігу.

Слід акцентувати увагу на специфіці документування в юридичній клініці. Основні напрями документування, які здійснюються в юридичній клініці.

Приділити увагу документальному забезпеченню юридичного консультування. Планування роботи над справою. Завдання клієнтові для отримання додаткової інформації у справі. Юридична консультація, що надається юридичною клінікою: вимоги щодо її письмового оформлення й основні структурні елементи. Проекти документів у справі клієнта, які додаються до юридичної консультації.

Важливо засвоїти організаційні документи обліку вирішених справ у юридичній клініці. Документальна характеристика журналу реєстрації справ клієнтів юридичної клініки. Окремі графи журналу і їх заповнення. Правила ведення журналу реєстрації справ клієнтів. Форми моніторингу якості юридичного консультування, яке проводиться юридичною клінікою (відгук клієнта, затвердження консультації відповідальним керівником та ін.).

Необхідно звернути увагу на документування напряму діяльності юридичної клініки «Правопросвітня робота». Організаційні документи правопросвітньої роботи юридичної клініки. Документи щодо співпраці з конкретними навчально-виховними закладами (договори, плани заходів та ін.). Графік правопросвітніх занять юридичної клініки. Робочі документи до кожного правопросвітнього заняття юридичної клініки (план, сценарій, роздаткові матеріали). Формат заняття і пояснення щодо нього. Форми моніторингу якості правопросвітніх заходів, які проводяться юридичною клінікою.

Слід ознайомитись із веденням паперового і комп'ютерного архіву юридичного консультування і правової просвіти, які проводяться юридичною клінікою. Основні вимоги до архівної роботи у юридичній клініці.

Семінарське заняття 3

Тема 3. Технології в юридичній практиці

Питання для усного опитування та дискусії

- 3.1. Робота з текстовими редакторами (Microsoft Word, Google Docs, Libre Office). Програми для перевірки тексту (Flesch-Kincaid, Flesch readability, Grammarly, Hemingway).
- 3.2. Відкриті бази даних, необхідні для роботи в юрклініці: онлайн Будинок Юстиції, ЄДРСР, Опендатабот, Дія, Цифрові юристи тощо.
- 3.3. Робота з базами законодавства: zakonrada.gov, LigaZakon
- 3.4. Робота з реєстром судових рішень HUDOC. Альтернативні ресурси: Опендатабот, Verdictum. Правила пошуку судових рішень.
- 3.5. Правові позиції ВС, їх пошук та використання при складанні документів

- 3.6 Електронні кабінети громадян (кабінет платника податків, кабінет водія, Дія, портал електронних послуг ПФ, тощо)
- 3.7. КЕП/ЕЦП електронні документи, електронний суд.
- 3.8. ЧатБоти та застосунки для онлайн вирішення спорів і їхнє значення для автоматизації процесів правників.

Аудиторна письмова робота

Опис: практичне заняття. Необхідно мати ноутбук на занятті. Студенти повинні самостійно опрацювати надані джерела до початку заняття в аудиторії.

Завдання:

1. Використовуючи сайт «Судова влада» виконати наступні завдання:
 - Дізнатись стадію розгляду справи № (викладач надає номер справи, яку веде чи вела юридична клініка)
 - Дізнатись дату розгляду засідання у справі № (викладач надає номер справи, яку веде юридична клініка)
 - Знайти судові рішення в реєстрі судових рішень у справах: про визнання кредитного договору недійсним, про стягнення заборгованості за мікрокредитами, про визнання електронного договору з мікро-фінансовою організацією недійсним, тощо.
 - знайти судові рішення за допомогою реєстрів: Опендатабот, Verdictum, PravoSud.
2. Пошук правових позицій ВС <https://lpd.court.gov.ua/>
 - зареєструватись на сайті
 - знайти правові позиції за ключовими словами: кредит, позика, відступлення, факторинг, застава тощо.
3. Робота з кабінетом електронних сервісів
 - зареєструватись на сайті.
 - взяти виписку про нерухоме майно за власним РНОКПП.
4. Робота з сайтом Державні послуги онлайн
 - зареєструватись в кабінеті
 - скористатись однією з послуг: реєстрація ФОП (не завершуючи реєстрацію), отримати довідку про доходи, процедура отримання ОГД ФОПам, підписати документ.
5. Створити ЕЦП: Дія та інші сервіси.
6. Реєстр виконавчих проваджень: перевірити себе у реєстрі боржників.
7. Пошук законодавства:
 - <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
 - LigaZakon (пробна версія)
 - урядовий портал
8. Онлайн-платформа вирішення спорів «Пошук рішень» Poshuk rishen (it-artel.ua)

Методичні вказівки

***Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є:** відкриті бази даних, державні реєстри, кабінет електронних сервісів, чатботи.*

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

За результатами роботи з реєстрами, базами, сайтами та чатботами студенти мають створити документи, в яких продемонструють результати: покажуть рішення, отримані документи, консультації. Також, варто обговорити переваги та недоліки ресурсів, перспективи їх вдосконалення та ідеї для автоматизації інших процесів, які залишились поза увагою.

Семінарське заняття 4

Тема 4. Етичні засади діяльності юридичної клініки

Питання для усного опитування та дискусії

- 4.1. Загальне уявлення про етику. Професійна етика, її особливості та значення.
- 4.2. Поняття про юридичну етику. Юридична етика і етика адвоката: співвідношення категорій. Взаємозв'язок юридичної етики з етичними принципами діяльності юридичної клініки
- 4.3. Етика у роботі правника. Правове регулювання етичних норм юриста
- 4.4. Характеристика основних етичних принципів діяльності юридичної клініки.
- 4.5. Етичні правила поведінки у сфері — юрист-клієнт.
- 4.6. Роль професійної етики в діяльності юридичної клініки
- 4.7. Етика в правопросвітницькій діяльності юридичної клініки.

Аудиторна письмова робота

Завдання:

1. Пропонується методом ЗАЙМИ ПОЗИЦІЮ провести дискусію з одного із таких питань: 1) Чи повинні етика юриста та етика студента-клініциста співпадати повністю: так – ні (у процесі роботи за методом відбувається аргументування першої та другої точок зору); 2) Що має превалювати для юриста: знайти юридичну істину чи в найкращий спосіб захистити права/інтереси клієнта?

Методом РОБОТИ В МАЛИХ ГРУПАХ відбувається обговорення таких питань: 1) поняття та види професійної етики; 2) сутність професійної юридичної етики; 3) чи мають збігатися етичні принципи діяльності юридичної клініки із загальною юридичною етикою, чому? Обговорення відбувається в трьох–чотирьох командах відразу за різними завданнями.

Після завершення РОБОТИ В МАЛИХ ГРУПАХ від кожної команди визначається доповідач, який представляє результати її роботи. Після цього відбувається загальне обговорення.

2. Формування поняття про основні принципи професійної етики юриста в роботі юридичної клініки.

Викладач формує чотири–шість МАЛИХ ГРУП і надає їм до розгляду по 1–2 принципи етичної культури, яких мають дотримуватися правничі клініки. Протягом 10 хвилин вони опрацьовують принципи, а потім втілюють їх практично у змісті РОЛЬОВОЇ ГРИ за власним сценарієм. Альтернативний варіант 1 Викладач завчасно підбирає кілька етичних принципів та готує короткі сценарії (пояснення) РОЛЬОВИХ ІГОР, в яких ці принципи були б продемонстровані. На занятті сценарії роздаються за бажанням слухачам і після невеликої підготовки відбувається програвання сценки. Решта аудиторії намагається вгадати, який принцип було продемонстровано у сценці, в чому його суть та яке значення він має для роботи юридичної клініки. Альтернативний варіант 2 Викладач завчасно готує кілька (5–10) правових ситуацій, які можуть виникнути під час роботи в правничій клініці, з фактами порушення певних етичних принципів та їх дотримання. Шляхом вільної бесіди студенти обговорюють правові ситуації: зачитується та пояснюється ситуація, висловлюються думки з приводу того, як можна її вирішити, чи правильно вели себе її учасники, якщо ні, то якою мала бути їхня поведінка, тощо. Ситуації можуть бути такого змісту: клієнт ображає консультанта, клієнт вітає з Новим роком скромним подарунком, клієнт пропонує гроші, клієнт просить повернути документи, які він начебто давав, клієнт запізнюється, клієнт ставить складне запитання, консультант задає питання не по справі,

консультант невчасно вирішує питання клієнта, консультант звертається з питаннями до іншого консультанта, який працює з клієнтом, консультант запізнюється на зустріч з клієнтом.

За допомогою методу РОБОТИ В МАЛИХ ГРУПАХ студенти таким чином обговорюють застосування етичних принципів при роботі в правничій клініці. Вони об'єднуються в пари. Кожна пара отримує для обговорення один якийсь етичний принцип: Принцип чесності та порядності. Принцип дотримання законності. Принцип незалежності. Принцип конфіденційності. Принцип пріоритету інтересів клієнта. Принцип культури поведінки. Принцип правильного спілкування з клієнтом. Принцип взаємної відповідальності працівників клініки. Принцип поваги до юридичної професії. Завдання: вигадати дві ситуації, які можуть виникнути під час роботи в правничій клініці, за зразком вказаних нижче:

Кейс 1:

До юридичної клініки звернувся клієнт з проханням допомогти у справі про поділ майна подружжя. Клініцист провів першу зустріч, отримав необхідну інформацію по справі, документи та взяв їх в роботу. Під час підготовки консультації куратор та консультант виявили, що два тижні тому до юридичної клініки зверталась дружина клієнта з питання щодо майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя. При цьому, дружина виявила проблеми у документах щодо нерухомого майна (не завершена процедура приватизації земельної ділянки, про що не знає її чоловік) і звернулася з проханням допомогти у такій справі.

1. В чому полягає проблема, з якою стикнулись куратор та клініцист?
2. Чи вбачаєте тут етичну проблему?
3. Який принцип діяльності юридичної клініки порушено чи може бути порушено у вказаній ситуації?
4. Яким чином має поступити клініцист та куратор з клієнтами: чоловіком та дружиною?
5. Як запобігти таким ситуаціям у майбутньому?

Кейс 2:

До юридичної клініки звернувся клієнт: він отримав відмову органів соціального захисту у здійсненні перерахунку суми одноразової грошової допомоги до 9 травня (як учасник бойових дій). Клієнт просить допомогти з оскарженням відмови, написати позовну заяву. Клініцист надав консультацію, отримав документи та матеріали справи. За правилами роботи юридичної клініки - документи клініцист готує 2 тижні. Про це поінформували клієнта і одразу призначили наступну зустріч через 2 тижні. Під час роботи з документами, клініцист виявив, що строк звернення до суду для оскарження відмови органів соціального захисту спливає через 2 дні. Однак, клієнт нічого про це не сказав і не був проти того, щоб документи були готові через 2 тижні. На думку клініциста, він має 2 тижні на підготовку документів, адже так передбачено правилами роботи юридичної клініки та й залікова сесія розпочалась і необхідно зробити багато завдань з інших дисциплін.

1. В чому полягає проблема, описана у кейсі?
2. Як має поступити клініцист, виявивши проблему зі скороченими строками?
3. Що має перевагу: навчальна складова чи все ж інтереси клієнта?
4. Як ви б вирішили дану проблему, з урахуванням балансу між навчальною та соціальною цілями юридичної клініки?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: юридична клініка, положення про юридичну клініку, правила прийому громадян, структура юридичної клініки, етичні норми, персональні дані клієнта.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Дати уявлення про етичну сторону діяльності юридичної клініки, сформувати етичну культуру слухачів; проаналізувати етичні основи діяльності юридичних клінік. Пояснити залежність результатів діяльності юридичної клініки як організації від корпоративної культури, скласти базовий кодекс корпоративної культури та обґрунтувати принципи, які до нього входять.

Звернути увагу на основні етичні принципи діяльності юридичної клініки. Принцип чесності та порядності. Принцип дотримання законності. Принцип незалежності. Принцип конфіденційності. Принцип домінантності інтересів клієнта. Принцип культури поведінки. Принцип правильного спілкування з клієнтом. Принцип взаємної відповідальності працівників клініки. Принцип поваги до юридичної професії. Інші принципи.

Слід уміти розрізняти етичні норми та принципи в різних напрямках діяльності юридичної клініки. Етика у поводженні з клієнтом (одяг, мова, поведінка). Етика інтерв'ювання. Застосування етичних принципів під час консультивання клієнта. Роль юридичної етики під час представництва інтересів клієнта в різних інстанціях. Етика в правопросвітній діяльності юридичної клініки.

Семінарське заняття 5

Тема 5. Консультивання клієнтів, як метод надання правової допомоги.

Питання для усного опитування та дискусії

- 5.1. Психологічні особливості роботи з клієнтом у юридичних клініках.
- 5.2. Особливості проведення інтерв'ювання клієнта. Етапи та структура консультизації
- 5.3. Аналіз справи та вироблення позиції у справі.
- 5.4. Збір доказів та формування позиції у справі. Консультивання клієнта
- 5.5. Складання правових експертних висновків та проектів процесуальних та інших документів.
- 5.6. Міжнародні стандарти консультивання клієнтів ICCS

Аудиторна письмова робота

Завдання:

1. Підготувати план-схему проведення консультивання клієнта щодо одного з таких питань:

- 1) стягнення аліментів;
- 2) виселення особи із займаного приміщення;
- 3) надання додаткового строку для прийняття спадщини;
- 4) встановлення належності правовстановлюючого документа.

Перевірка виконання даного завдання проводитиметься шляхом проведення роботи у МАЛІЙ ГРУПІ, якій пропонується обирати із числа групи 2 бажуючих студенти, які бажують грати роль консультиантів юридичної клініки та проводити консультивання з раніше обраним «клієнтом».

Поки готується «клієнт» (викладач може остаточно допомогти йому в опануванні інструкції), «консультианти» організують на власний розсуд місце консультивання. Інша група (у складі раніше сформованих МАЛИХ ГРУП) у цей час може уточнити складові консультивання, адже потім буде оцінювати його проведення.

Після цього відбувається консультивання: викладач робить останні інструкції (акцентує увагу «консультиантам» – на правильності проведення процедури, іншим студентам – щодо контролю і фіксації позитивних моментів і недоліків консультивання під час його проведення та категорично застерігає від втручання у РОЛЬОВУ ГРУ та передає управління заняттям «консультиантам».

За процедурою РОЛЬОВОЇ ГРИ відбувається консультивання клієнта. У цей час (до 25 хвилин) усі інші учасники заняття працюють за методом АКВАРІУМ, ніяк не заважаючи учасникам гри.

Після того як «консультанти» завершили консультування, викладач пропонує працювати таким чином: у кожній з МАЛИХ ГРУП формується остаточний перелік позитивних та негативних моментів щодо проведення консультування; «консультанти» у цей час формулюють їх розуміння анотації справи (інформація у справі та питання (завдання) клієнта). На цю роботу надається 7 хвилин.

Потім «консультанти» презентують своє бачення анотації справи, а «клієнт» з допомогою викладача і бажаних студентів уточнює правильні відповіді.

Потім кожна з груп у режимі методу КОЛО ІДЕЙ називає позитиви і негативи проведеного консультування, причому «консультанти» і викладач можуть конструктивно відреагувати на кожен названу тезу.

Фабула 1

До юридичної клініки звернувся клієнт з проблемним кредитом у банку. Ще у далекому 2012 році він користувався кредитною картою: то брав, то повертав кошти, знову брав і не завжди повертав. Через захворювання на ігromанію, кредит зріс. А клієнт перестав віддавати тіло кредиту та нараховані відсотки. Через певний період часу клієнт отримав позов, у якому банк вимагав стягнути суму, вдвічі більшу за тіло кредиту. Клієнт звернувся за допомогою, адже надійшла повістка про призначення судового засідання.

Завдання для студента-клієнта: користуючись класифікацією проблемних клієнтів зіграти роль проблемного клієнта (Категорія «Балакучий» або «Мовчазний»).

Завдання для групи: слідкувати за дотриманням структури інтерв'ю, дотримання етичних принципів під час консультування та чи враховано рекомендації при налагодженні комунікації з відповідною категорією клієнтів.

Фабула 2

Звернулася клієнтка за отриманням правової допомоги. Вона випадково виявила через електронний сервіс, що банк подав на неї позов до суду і слухання призначено через пару днів. Оскільки вона проживає не за місцем реєстрації, то повісток не отримувала. Погодитись погасити всю вказану в позові суму в повному обсязі вона не може через складне матеріальне становище. Що їй порадити?

Завдання для студента-клієнта: користуючись класифікацією проблемних клієнтів зіграти роль проблемного клієнта (Категорія «Хитрун» або «Недовірливий»).

Завдання для групи: слідкувати за дотриманням структури інтерв'ю, дотримання етичних принципів під час консультування та чи враховано рекомендації при налагодженні комунікації з відповідною категорією клієнтів.

Фабула 3

До військовослужбовця, учасника бойових дій, банком подано позов про стягнення заборгованості за кредитним договором. Клієнт просив допомогти із підготовкою заперечень на позовну заяву щодо списання суми відсотків за кредитом, адже проходив військову службу.

Завдання для студента-клієнта: користуючись класифікацією проблемних клієнтів зіграти роль проблемного клієнта (Категорія «Сутяжник» або «Нав'язливий»).

Завдання для групи: слідкувати за дотриманням структури інтерв'ю, дотримання етичних принципів під час консультування та чи враховано рекомендації при налагодженні комунікації з відповідною категорією клієнтів.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: консультування, стратегія реалізації рішення, тактика реалізації рішення, лист-роз'яснення.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати поняття та мету консультування клієнта, завдання юриста при проведенні консультування, види консультування залежно від часових рамок, залежно від тривалості співпраці по вирішенню проблеми та форми спілкування юриста та клієнта.

При опрацюванні матеріалу з вказаної теми слід звернути увагу на етапи консультування: підготовка, безпосереднє консультування (роз'яснення клієнту можливих варіантів вирішення його проблеми і аналіз можливих наслідків кожного з них; допомога клієнту у виборі найоптимальнішого варіанта рішення; визначення стратегії і тактики реалізації прийнятого рішення).

Слід уміти складати зміст консультації, опрацювати та вирішувати питання. Студент повинен знати загальні вимоги до порядку складання письмової відповіді (консультації) клієнту: структура письмової консультації, правила написання консультації.

Звернути увагу на підготовку до надання консультації, підготовку робочого місця для надання консультації, підготовка документів, наданих клієнтом, які необхідно повернути.

Підготовка письмового змісту консультації та додатків, що необхідно надати клієнту. Алгоритми підготовки письмової консультації.

Засвоїти основні правила формування відповідей на питання. Правило повноти і системності викладу наданої консультації. Правило доступності відповіді і основанийості її на нормах законодавства. Правило надання клієнту можливості вибору варіанта поведінки. Правило супроводження консультації додатковими процесуальними документами.

Необхідно звернути увагу на основні вимоги до роз'яснення змісту консультації. Порядок надання відповіді на поставлені питання: нагадування змісту ситуації і поставлених питань, озвучення і пояснення клієнту відповіді на кожне запитання.

Слід акцентувати увагу на ознайомленні з додатками. Пояснення виду процесуального документа та його значення для успішного вирішення справи. Надання інформації щодо подання наданих додатків (процесуальних документів) до відповідних інституцій.

Семінарське заняття 6

Тема 6. Правниче письмо та аналіз справ у юридичній клініці

Питання для усного опитування та дискусії

- 6.1. Основні документи в роботі клініциста.
- 6.2. Сутність алгоритму роботи у справі. Робота з документами клієнта.
- 6.3. Систематизація інформації, виділення структури документа
- 6.4. Правила складання правового консультативного висновку: вимоги до форми та змісту, структура правового консультативного висновку
- 6.5. Процесуальні документи: позовні заяви, відзивы, заперечення, апеляційні та касаційні скарги.
- 6.6. Особливості складання проектів процесуальних та інших документів. Вимоги до змісту та форми.

Аудиторна письмова робота

Завдання:

1. Підготувати позовну заяву (заяву) про:
 - 1) стягнення аліментів;
 - 2) виселення особи із займаного приміщення;
 - 3) надання додаткового строку для прийняття спадщини;
 - 4) встановлення належності правовстановлюючого документа.
2. Підготувати проект запиту на отримання публічної інформації.

Клієнт уклав договір про отримання споживчого кредиту терміном на 5 років. На період оформлення кредиту він працював і отримував пенсію. Зараз він втратив роботу, залишилась лише пенсія. Ставка по кредиту фіксована. За 10 місяців користування кредитом клієнт повернув 32000 тисячі із позичених 48000. Також, за його словами, в суму погашення включено 10000 гривень страховки. Про страхування він не знав. Відповідно, на разі, сума заборгованості необґрунтовано завищена і він не має змоги її оплатити. Він звернувся до банку з вимогою зменшення кредитної ставки. Однак, банк пропонує перекредитування. Клієнта це не влаштовує.

Його цікавить: Чи обґрунтовано сума страховки додана до суми кредиту? Чи можна зменшити кредитну ставку не перекредитувавшись на довший термін, як банк пропонує? Які права він має як споживач, оскільки це споживчий, готівковий кредит? Чи можливо визнати договір кредитування недійсним, так як були порушені норми, що регулюють відносини захисту прав споживачів?

Завдання: потрібно викласти письмово відповідь на поставлені питання з аналізом конкретних обставин справи клієнта та судової практики, запропонувати варіанти вирішення проблеми. Також дослідити питання можливості визнання договору недійсним.

Кейс 2

До юридичної клініки звернувся клієнт зі статусом учасника бойових дій: Приватний виконавець наклав арешт на його рахунок в зв'язку з простроченням строку повернення кредиту. За інформацією від клієнта, всі нарахування відсотків та штрафів за кредитом є незаконними, бо згідно законодавства військовослужбовці звільняються від сплати процентів, штрафів та пені на певний період. Клієнт хоче подати в суд на рішення приватного виконавця (копія постанови та виконавчого напису має бути надана клініцисту).

Завдання: 1) потрібно підготувати консультацію у даній справі: проаналізувати НПА по військовій службі (пільги на кредити для військових), про виконавче провадження (відкриття ВП на підставі виконавчого напису), судову практику по визнанню ВН таким, що не підлягає виконанню. 2) Підготувати позовну заяву про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню. У разі, якщо приватний виконавець відмовляється надавати копію виконавчого напису, також підготувати клопотання про витребування доказів.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: юридична техніка, юридичний документ, вимоги до документа, структура документа, процесуальні документи, запит, позовна заява, заява.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати правила юридичної техніки, їх значення при складанні та оформленні документів. Стилі викладу правового матеріалу. Прийоми юридичної техніки як способи забезпечення ефективного документування. Використання логічних прийомів у процесі створення юридичних документів: закон тотожності, закон непротиворіччя, закон виключного третього, визначення як логічний прийом. Етика юридичного письма.

При опрацюванні матеріалу з вказаної теми слід звернути увагу на поняття процесуальних документів, їх ознаки та види. Необхідно засвоїти структуру, призначення та роль процесуальних документів у роботі правника. Звернути увагу на етапи роботи зі складання документа та правила складання процесуальних документів.

Також слід приділити увагу вимогам до оформлення та змісту документа.

Семінарське заняття 7

Тема 7. Представництво інтересів клієнта у різних інституціях

Питання для усного опитування та дискусії

- 7.1. Теоретичні засади представництва клієнта
- 7.2. Спрощене та загальне провадження у справах. Малозначні та трудові спори.
- 7.3. Особливості представництва інтересів клієнта в органах державної влади, місцевого самоврядування, перед фізичними і юридичними особами
- 7.4. Розгляд в правничій клініці справ, що мають суспільний інтерес.
- 7.5. Підготовка юридичною клінікою звернень до Європейського суду з прав людини.

Аудиторна письмова робота

1. Завдання:

1. Підготувати проект виступу у судових дебатах у справах про:

- 1) стягнення аліментів;
- 2) виселення особи із займаного приміщення;
- 3) надання додаткового строку для прийняття спадщини.

2. Перед заняттям студенти повинні самостійно переглянути відео-сюжети: Відео-сюжети з каналу “Відкритий суд”:

1. Справа про адміністративне правопорушення
<https://www.youtube.com/watch?v=dkbFvJldqek>
2. Справа про захист честі, гідності та ділової репутації
https://www.youtube.com/watch?v=xuNn_XhkTrw
3. Справа про банкрутство
<https://www.youtube.com/watch?v=JeNFiatuUvU>
4. Справа про визнання договору оренди недійсним
<https://www.youtube.com/watch?v=1kY8d0FUf-Q>
5. Справа про поділ майна подружжя
https://www.youtube.com/watch?v=OEyYY7_BeFY

Викладач обирає будь-який сюжет для обговорення. На обговорення ставляться питання:

1. Дотримання норм процесуального права
2. Позиції сторін у справі
3. Етичність поведінки сторін
4. Оцінка дій сторін
5. Підготовленість сторін до справи
6. Оцінка дій суду.

3. Рекомендовано пройти курс “Європейський механізм захисту прав людини”
<https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra+HR101+hr101/about> на платформі EdEra.

Ознайомитись із роботою сайту <https://www.echr.coe.int/>

Розділи, які слід опрацювати:

- Як оформити заяву належним чином
 - Як подати заяву до Суду
 - Формуляр заяви і бланк довіреності та пояснення щодо їх заповнення
- <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: представник, договірне та законне представництво, довіреність, свідоцтво про народження, ордер, договір про надання правової допомоги.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Закон надає право фізичним особам вести свої справи у суді особисто або через представника. Це право є однією з гарантій конституційного права на судовий захист.

При опрацюванні матеріалу за даною темою слід знати, що у науці немає єдиного розуміння поняття представництва. Воно визначається і як система процесуальних дій, і як правовідношення, і як правовий інститут. Потрібно виокремити його характерні риси та проаналізувати відмінності даного процесуального інституту від цивільно-правового представництва.

В науці існують різні підходи щодо визначення видів процесуального представництва. При вивченні цього питання слід зосередити увагу на класифікації представництва залежно від: ступеня обов'язковості, підстав виникнення, суб'єкта, в інтересах якого здійснюється представництво. Слід звернути увагу на те, що процесуальне право допускає подвійне представництво, тобто передоручення ведення справи законним представником договірному представникові.

Необхідно з'ясувати хто може виступати представником, зокрема, особливу увагу слід звернути на склад законних представників. Потрібно детально проаналізувати умови, за яких можливе представництво, а саме, право-дієздатність особи, відсутність заборони закону, належним чином підтвержені повноваження. Слід звернути увагу на відмінності посвідчення повноважень представника фізичної та юридичної особи.

Слід окреслити правовий статус представника, його повноваження. Слід з'ясувати процесуальні права і обов'язки представника на різних стадіях процесу.

За необхідне детально проаналізувати підстави та порядок призначення, заміни законного представника судом. Звернути увагу на новели правового регулювання вказаного питання.

Доцільно зосередити увагу на процедурі припинення представництва, обмеження повноважень представника.

Семінарське заняття 8

Тема 8. Альтернативні способи вирішення спорів

Питання для усного опитування та дискусії

- 8.1. Способи поведінки у конфлікті.
- 8.2. Переговори і сфера їх застосування.
- 8.3. Фасилітація і приклади її застосування.
- 8.4. Примирення (човникова дипломатія) в сучасній практиці вирішення спорів.
- 8.5. Врегулювання спору за участю судді.
- 8.6. Медіація як альтернативний підхід до розв'язання правових спорів.

Аудиторна письмова робота

Завдання:

1. Підготувати план-схему проведення медіації у сімейних та спадкових справах.

3. Запропонуйте вирішення справи клієнта із використанням альтернативних методів вирішення спору.

Клієнт уклав договір про отримання споживчого кредиту терміном на 5 років. На період оформлення кредиту, він працював і отримував пенсію. Зараз він втратив роботу, залишилась лише пенсія. Ставка по кредиту фіксована. За 10 місяців користування кредитом, клієнт повернув 32000 тисячі із позичених 48000 плюс. Також, за його словами, до суми заборгованості безпідставно включено 10000 гривень страховки. Про страхування він не знав. Відповідно, наразі, сума боргу зросла, клієнт не має змоги її оплатити. Він звернувся до банку про зменшення кредитної ставки. Однак, банк пропонує перекредитування. Клієнта це не влаштовує. Він категорично налаштований звертатись до суду. Ви вбачаєте перспективи у переговорах з банком, однак і судовий розгляд можливий.

Проаналізуйте проблему та запропонуйте альтернативні способи вирішення спору.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: конфлікт, переговори, фасилітація, примирення, врегулювання спору за участю судді, медіація, медіаційна процедура.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати поняття і причини конфлікту як соціального явища, способи поведінки у конфлікті. Ескалація конфлікту. Негативний та позитивний вплив конфлікту. Емоції у конфлікті. Поняття «позиція», «інтерес», «потреба». Співвідношення понять «правда», «істина», «справедливість».

Необхідно з'ясувати суть альтернативного розв'язання спорів. Звернути увагу на суть переговорів і сферу їх застосування. Фасилітація і приклади її застосування. Примирення (човникова дипломатія) в сучасній практиці вирішення спорів. Нормативні основи арбітрування. Врегулювання спору за участю судді.

Доцільно зосередити увагу на понятті та принципах медіації (добровільність; рівність, активність і самовизначення сторін; незалежність, нейтральність та толерантність медіатора; конфіденційність інформації щодо медіації). Правила медіації. Етапи медіації. Тривалість медіаційної процедури. Відмінності медіації від переговорів і судового процесу. Поняття «медіатор». Функції медіатора та вимоги до нього. Навички та етика медіатора. Участь у медіації адвоката, спеціаліста/експерта, інших осіб. Особливості участі неповнолітніх у медіації. Сфери застосування медіації.

Семінарське заняття 9

Тема 9. Правопросвітня робота та інші напрями діяльності юридичних клінік

Питання для усного опитування та дискусії

- 9.1. Зміст і форми правопросвітньої роботи юридичних клінік.
- 9.2. Онлайн та офлайн формати правопросвітницької діяльності.
- 9.3. Підготовка та проведення юридичною клінікою інтерактивних правопросвітницьких занять за програмою «Практичне право».
- 9.4. Інтерактивні методики в правопросвітницькій роботі юридичної клініки.
- 9.5. Психологічні аспекти правопросвітницької роботи юридичної клініки.
- 9.6. Соціальні мережі - майданчики для правопросвітницької діяльності. Правила роботи в мережах.
- 9.7. Загальні положення нормотворення, його поняття та функції.

Аудиторна письмова робота

Завдання:

1.1. Підготувати право просвітне заняття для:

- 1-4 класів;
- 5-9 класів;
- 10-11 класів.

2. За допомогою методу постановка запитань з'ясувати мету та завдання практичного права – викладач ставить запитання до аудиторії (обраного слухача, бажаного) стосовно мети та завдань практичного права, підштовхує її до правильного висновку та може його зазначити.

Робота в групах: обговорення найбільш актуальних тем для занять з правової просвіти.

Групова робота над планом заняття.

3. Розробити план заняття. Описати цільову аудиторію. Мету, яку мають досягти за результатами навчання. Основний меседж, який мають донести до аудиторії. Ключові ідеї. Інтерактивні методи.

4. Методом МОЗКОВОГО ШТУРМУ визначаються способи зацікавлення дітей на заняттях з правової освіти. Викладач або бажаний з групи студентів узагальнює названі способи та підводить підсумки.

5. Альтернативний варіант 4 За допомогою методу АКВАРІУМ обговорюються способи зацікавлення дітей на правопросвітніх заняттях та шляхи їх реалізації на практиці. Для цього необхідно підготувати три-чотири блоки завдань та інформації до нього, наприклад, кожній групі дати різні завдання, які містили б практичні проблеми мотивування підлітків. Рекомендується дати завдання визначити способи мотивації для різних категорій підлітків: 1) учні правового класу; 2) учні класу природничого профілю; 3) важкі підлітки тощо

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: правопросвітнє заняття, правопросвітня лекція, правопросвітня стаття, інтерактивні методи навчання.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати стратегію та тактику проведення правопросвітницької роботи юридичної клініки, правову основу правової освіти населення, форми правопросвітницької роботи юридичної клініки.

Необхідно з'ясувати суть роботи з аудиторією, читання правопросвітницьких лекцій, проведення бесід, круглих столів, інших заходів та етапи правопросвітницької лекції.

Доцільно зосередити увагу на основах написання правопросвітницьких статей.

Звернути увагу на класифікації інтерактивних методів навчання. Основні інтерактивні методи та їх застосування: мозковий штурм, робота в малих групах, аналіз правових ситуацій, рольові ігри. Обслуговуючі інтерактивні методи, їхня роль на занятті: знайомство, мотивація, рефлексія, правила, оцінювання. Група конкретизуючих методів: дерево рішень, послідовне обґрунтування, «сократовий метод», коло ідей, стоп-кадр, навчаючи вчуся та ін. Група комплексних методик: акваріум, калейдоскоп, законодавчий процес, медіація, переговори, імітація спрощеного судового слухання та ін. Методи дискусії як особливий вид інтерактивних методів: займи позицію, дебати, ток-шоу, прес-конференція та ін.

За необхідне детально проаналізувати загальні положення нормотворення, його поняття та функції. Суб'єкти нормотворення та акти, які вони видають. Етапи проектування нормативно-правового акту.

1.4. Самостійна робота студентів

Тема 1. Вступ до курсу «Основи юридичної клінічної практики»

Завдання 1. Розкрити організаційні типи юридичних клінік.

Питання для самоконтролю

- Які є етапи становлення юридичного клінічного руху?
- До якого із видів юридичних клінік відноситься клініка ХУУПа імені Леоніда Юзькова?
- Яка мета діяльності юридичних клінік?
- Які можна виділити принципи діяльності юридичних клінік?
- Назвіть сучасні тенденції розвитку юридичної клінічної освіти.

Тема 2. Правове регулювання та організація роботи юридичної клініки

Завдання 1. Підготуйте проєкт акту про відмову в наданні безоплатної правової допомоги.

Питання для самоконтролю

- Які нормативно-правові акти регулюють діяльність юридичних клінік в Україні?
- Визначте структуру юридичної клініки.
- Які категорії громадян обслуговує юридична клініка Хмельницького університету управління та права?
- Які підстави відмови в наданні безоплатної правової допомоги?
- Визначте етичні норми та принципи в різних напрямках діяльності юридичної клініки.

Тема 3. Технології в юридичній практиці

Завдання 1. Отримати консультацію у одного з чатботаїв:

- PravoMan,
- OpenDataUa
- ReporTax
- Legal Bot
- КлініцистЮрко
- Юридичний порадник для ВПО
- @testuristbot

Питання для самоконтролю

- Які основні принципи роботи з текстовими редакторами?
- Які відкриті бази даних, необхідні для роботи в юрклініці?
- Які основні правила роботи з реєстром судових рішень HUDOC?
- Які електронні кабінети громадян знаєте?
- Які є ЧатБоти та застосунки для онлайн вирішення спорів?

Тема 4. Етичні засади діяльності юридичної клініки

Завдання 1. Написати есе на тему: Що повинно превалювати для майбутнього юриста: професійна етика чи власні моральні переконання?

Питання для самоконтролю

- Які особливості та значення професійної етики?
- Як співвідносяться юридична етика і етика адвоката?
- Визначте взаємозв'язок юридичної етики з етичними принципами діяльності юридичної клініки.

- Які основних етичних принципів діяльності юридичної клініки?
- Які етичні правила поведінки у сфері — юрист-клієнт?
- Яка роль професійної етики в діяльності юридичної клініки?

Тема 5. Консультування клієнтів, як метод надання правової допомоги.

Завдання 1. Підготуйте письмову консультацію.

Завдання 2. Підготуйте відеоролик-консультацію на обрану вами тематику.

Питання для самоконтролю

- Які є етапи консультування?
- Які завдання юриста при консультуванні на кожному з його етапів?
- Визначіть основні правила формування відповідей на питання.
- Чи завжди варто допомагати клієнту у виборі найоптимальнішого варіанту рішення?
- Чи у всіх справах можливо визначити стратегію і тактику реалізації прийнятого рішення?
- В чому полягає особливість завершення консультування та домовленість щодо подальшої співпраці з клієнтом?

Тема 6. Правниче письмо та аналіз справ у юридичній клініці

Завдання 1. Підготуйте та надішліть відповідному органу запит на отримання публічної інформації та надайте відповідь на запит.

Питання для самоконтролю

- Які виділяють стилі викладу правового матеріалу?
- Визначте прийоми юридичної техніки як способи забезпечення ефективного документування.
- Яке значення використання логічних прийомів у процесі створення юридичних документів?
- Які є етапи роботи зі складання документа?
- Які правила складання процесуальних документів?
- Які вимоги до оформлення та змісту документа?

Тема 7. Представництво інтересів клієнта у різних інституціях

Завдання 1. Скласти проект довіреності фізичної особи.

Питання для самоконтролю

- В чому полягає значення процесуального представництва?
- Які можна виділити види процесуального представництва?
- Хто такий представник?
- Які умови необхідні для здійснення функцій представника в цивільному процесі?
- Хто може бути процесуальним представником?
- Які особи не можуть бути представниками?
- Чим процесуальне представництво відрізняється від цивільно-правового?
- Чи може поряд з процесуальним представником брати участь у справі законний представник?

Тема 8. Альтернативні способи вирішення спорів

Завдання 1. Підготуйте порівняльну таблицю альтернативних способів вирішення спорів.

Питання для самоконтролю

- В чому полягає суть медіації?
- Які чинники впливають на стиль поведінки особи в конфлікті?
- Які форма подолання конфліктів є найбільш прийнятною для правових спорів?
- Які особливості участі неповнолітніх у медіації?

Тема 9. Правопросвітня робота та інші напрями діяльності юридичних клінік

Завдання 1. Підготуйте правопросвітню статтю на обрану Вами та актуальну для населення тему.

Питання для самоконтролю

- Які виділяють форми правопросвітницької роботи юридичної клініки?
- Які вимоги ставляться до правопросвітницької статті?
- Визначте основні правила роботи з аудиторією при читанні лекцій та проведенні бесід.
- Охарактеризуйте інтерактивні методи навчання.
- Які етапи проектування нормативно-правового акту?

1.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання передбачаються у формі порівняльних рефератів, слайдів-презентацій. Завдання обирається студентом на початку семестру і виконується за встановленими вимогами.

1.5.1. Основні вимоги до написання індивідуальних завдань

При виконанні індивідуальних завдань студенти повинні використовувати законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, науково-монографічну літературу, судову практику, статистичні дані, аналітичну інформацію судових органів.

При виконанні індивідуального завдання у формі **реферату**, останній повинен містити наступні структурні елементи: титульна сторінка встановленого зразка (зразок 1.), вступ, параграфи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності). Розділи змісту роботи формулюються самостійно студентом як найважливіші напрями розкриття її теми.

Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні реферату. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки.

Роботи повинні виконуватись комп'ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм x 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних полів: лівого — 30 мм, верхнього та нижнього — 20 мм, правого — не менше 10 мм.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення завдання і повинно бути виконано шрифтом Times New Roman кеглем 14 з 1,5 міжрядковим інтервалом.

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Навчальна дисципліна:

Основи юридичної клінічної практики

РЕФЕРАТ

на тему:

« ... назва теми ... »

Виконала:

Миронюк В.Д.,

студентка 3 курсу юридичного факультету

Перевірила:

Гарієвська М.Б.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного права та процесу

Хмельницький

2022

Виклад роботи подається за наведеним нижче порядком.

ЗМІСТ		Стор.
	Вступ	- 2
1.	(назва першого параграфу)	- 3
2.	(назва другого параграфу)	- 6
3.	(назва третього параграфу)	- 9
	Висновки	- 12
	Список використаних джерел	- 14

Вступ

.....

(Виклад змісту вступу)

.....

1. (назва першого параграфу)

.....

(Виклад змісту першого параграфу)

.....

2. (назва другого параграфу)

.....

(Виклад змісту другого параграфу)

.....

3. (назва третього параграфу)

.....

(Виклад змісту третього параграфу)

.....

Висновки

.....

(Виклад змісту висновків)

.....

Список використаних джерел

1. . . . (реквізити джерела)
2. . . . (реквізити джерела)
3. . . . (реквізити джерела) *(і т.д. відповідно до вимог оформлення списку джерел).*

Нижче списку використаних джерел рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис аспіранта.

1.5.2. Тематика індивідуальних завдань

1. Історичний розвиток юридичного клінічного руху в Україні.
2. Теоретико-правова характеристика принципів діяльності юридичних клінік.
3. Перспективи удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності юридичної клініки.
4. Юридичний клінічний рух в європейських країнах.
5. Етичні принципи діяльності юридичних клінік України.
6. Психологічні і етичні аспекти консультування.

1.7. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль проводиться у формі усного заліку.

1.7.1. Питання для підсумкового контролю, що проводиться у формі заліку

1. Поняття та види правової допомоги.
2. Поняття та види безоплатної правової допомоги.
3. Загальна характеристика безоплатної первинної правової допомоги.
4. Загальна характеристика безоплатної вторинної правової допомоги.
5. Суб'єкти надання безоплатної правової допомоги.
6. Історія становлення та розвиток юридичних клінік.
7. Поняття та види (моделі) юридичних клінік.
8. Поняття, мета та завдання юридичної клініки.
9. Принципи діяльності юридичних клінік.
10. Нормативно-правове регулювання діяльності юридичної клініки.
11. Юридичний клінічний рух в зарубіжних країнах.
12. Локальні документи юридичної клініки: положення, статут, правила прийому громадян.
13. Структура юридичної клініки та організація її роботи.
14. Правила діловодства юридичної клініки.
15. Внутрішня документація юридичної клініки.
16. Етичні принципи діяльності юридичних клінік.
17. Поняття інтерв'ювання (опитування) та мета його проведення.
18. Умови проведення інтерв'ювання.
19. Етапи інтерв'ювання.
20. Поняття повторного інтерв'ювання, його значення та особливості.
21. Психологічні типи клієнтів та особливості проведення їх інтерв'ювання.
22. Етичні аспекти інтерв'ювання.
23. Етапи аналізу справи.
24. Поняття позиції у справі. Розробка правової позиції.
25. Поняття та мета консультування клієнта.
26. Етапи консультування.
27. Психологічні і етичні аспекти консультування.
28. Загальні вимоги до складання і оформлення процесуальних документів.
29. Наслідки недотримання вимог до складання і оформлення заяв, клопотань та скарг громадян.
30. Поняття представництва. Особи, які можуть бути представниками та документи, що посвідчують їх повноваження.
31. Повноваження представника в суді.
32. Ознайомлення з матеріалами справи та складання досьє юриста.
33. Аналіз справи та вироблення позиції по захисту інтересів клієнта.
34. Конфлікт та підходи до його вирішення.
35. Стилi управління конфліктом.
36. Форми подолання конфліктів.
37. Альтернативне розв'язання спорів.
38. Медіація як альтернативний підхід до розв'язання правових спорів.
39. Професійна компетенція медіатора.
40. Основи написання правопросвітницьких статей.
41. Роботи з аудиторію, читання правопросвітницьких лекцій, проведення бесід, круглих столів, інших заходів.
42. Загальні положення нормотворення. Суб'єкти нормотворення та акти, які вони видають.
43. Етапи проектування нормативно-правового акту.
44. Поняття та види документів правового характеру.
45. Нормативно-правове забезпечення діловодства та документування.

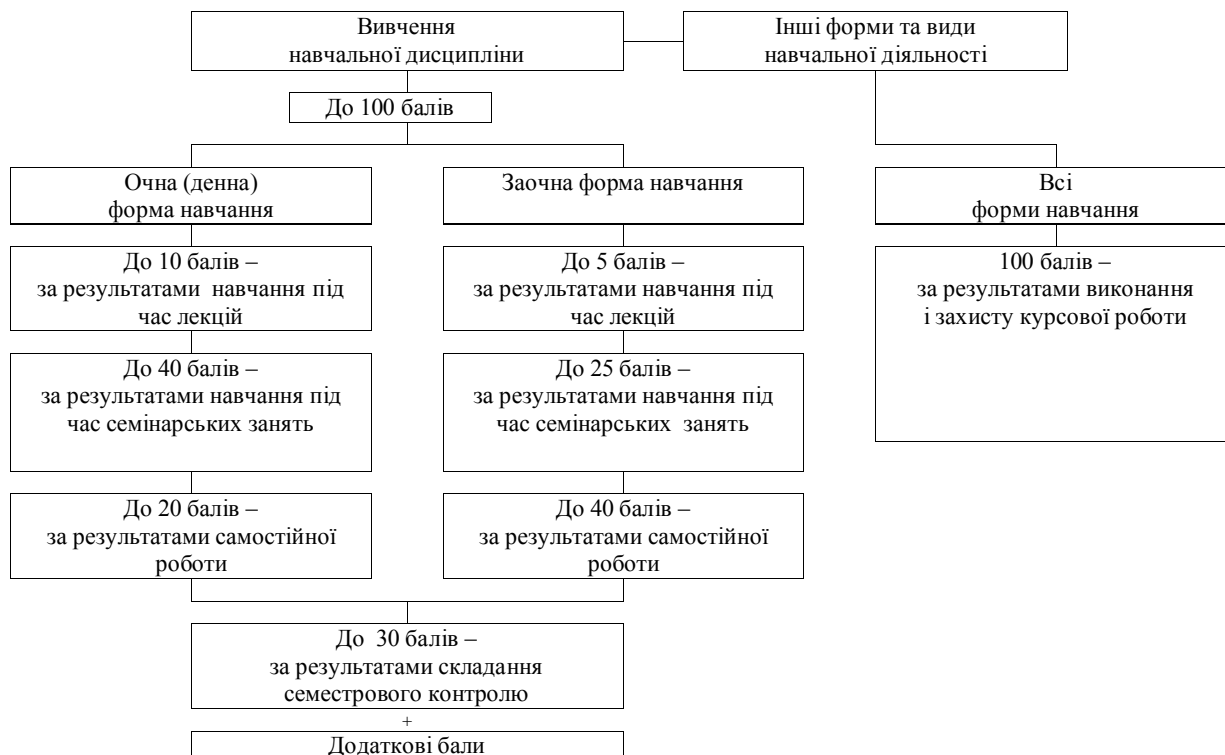
46. Основні реквізити документів.
47. Вимоги до форми та змісту документів.
48. Правила роботи з доказами. Допустимість та належність доказів.

1.7.2. Приклад залікового білету

1. Поняття, мета та завдання юридичної клініки.
2. Основи написання правопросвітницьких статей.

2. Схема нарахування балів

2.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 9 лекційних занять за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	К-сть лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій								
			1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Денна	9	1,0	2,0	3,5	4,5	5,5	6,5	8,0	9,0	10,0

2.3. Обсяг балів, здобутих студентом під час семінарських занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатком 3 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 9 семінарських занять за денною формою навчання.

За результатами семінарського (практичного, лабораторного) заняття кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п.4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права (затвердженого 29 травня 2017 року, протокол № 14).

2.4. Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань, наведено в наступній таблиці:

№ з/п	9 тем	Номер теми									Усього балів
		1.	2	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	18
2.	Максимальна кількість балів за індивідуальне завдання	2									2
	Усього балів										20

3.Рекомендовані джерела

3.1. Основні джерела

1. Галай А. О. Основні навчальні компоненти юридичної клінічної освіти: шляхи впровадження клінічного спецкурсу та практики студентів у навчальний процес вищих навчальних закладів в Україні : навч. посіб. Київ : КНТ, 2009. 96 с.
2. Дулеба М.В. Діяльність юридичних клінік в Україні: шляхи розвитку та вдосконалення : практ. посібник. Київ : Атіка, 2004. 160 с.
3. Лоджук М. Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 328 с.
4. Лоджук М. Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 328 с.
5. Молібог С.І., Павленко Д.Г. Юридична клініка: навч. посібник. Київ: «Школяр», 2004. 319 с.
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. Офіційний вісник України. 2012. № 62. Ст. 2509.
7. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 07.02.2020).
8. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
9. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. Голос України від 09.02.2011. № 24.
10. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ Міністерства юстиції України від 08 серпня 2006 року № 956/12830. Офіційний вісник України від 23.08.2006. № 32. Ст. 2365.
11. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256.
12. Стьопіна Н.О., Грушкевич Т.В., Монастирський Д.А. Нормотворення в юридичних клініках: навч. посібник / за наук. ред. В.М. Олуйка. Хмельницький: ПП Петришин Г.М., 2006. 156 с.
13. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Суценка. К.: Ваіте, 2020 274 с. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Textbook-Clinical-Legal-Education.pdf>
14. Стандарти юридичних клінік України: прийняті Асоціацією юридичних клінік України, схвалені Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України Протокол № 2 від 19 червня 2014 року. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/standarti-diyalnosti-yuridichnikh-klinik-ukrajini.pdf>

3.2. Допоміжні джерела

3.2.2.1. Нормативні джерела

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950р. та додаткові протоколи : рат. Законом України від 17.07.1997 р. (зміни в назві конвенції згідно Закону України від 09.02.2006р.). Офіційний вісник України. 2006. №32. Ст. 2371.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи. Київ: Юрінформ, 1992. С. 18 - 24.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. Офіційний вісник України. 2012. № 62. Ст. 2509.
5. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256.
6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. Голос України від 09.02.2011. № 24.

7. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
8. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квітня 1999 р. Відомості Верховної Ради. 1999. № 20-21. Ст. 190.
9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. Відомості Верховної Ради України від 25.06.1997 р., № 24, ст. 170.
10. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 07.02.2020).
Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 40-44. Ст. 356.
11. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 07.02.2020).
Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. Відомості Верховної Ради України. 2010. №12. ст. 120.

3.2.2. Літературні джерела

Тема 1

1. Pisuliński J. Regulacje prawne oraz propozycje legislacyjne uregulowania statusu prawnego poradni, Studencka poradnia prawna. Idea, organizacja, metodologia . Warszawa, 2005.
2. Бігун В.С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі.
3. Галай А. Спеціалізація юридичних клінік в Україні: quovadis? Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 1. С. 10–18.
4. Етичний кодекс юридичної клініки в Україні. 2005. URL: <http://pravo.legalspace.org/?news=380&lang=ukr>
5. Іванцова А. В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. Вісник Академії адвокатури України. 2015. № 3(28). С. 40-45.
6. Київ : Юстиніан, 2006. 272 с.
7. Кравчук М.В. Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти. Порівняльно-правові дослідження. 2009. № 1. С. 161-167.
8. Лоджук М.Т. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2014. 22 с.
9. Молдован В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка: навч. пос. Київ : «Центр учбової літератури», 2007 р. 224 с.
10. Мудрак Р. Генеза становлення інституту юридичних клінік у світі та Україні. Актуальні проблеми правознавства. Вип. 3(11). 2017. С. 31–35
11. Олійник А.О. Проблеми законодавчого визначення статусу юридичних клінік в Україні. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства: матеріали круглого столу., м. Маріуполь, 16 травня 2019 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2019. 47 с
12. Организация и управление в юридической клинике: Опыт практической деятельности в современной России: учеб. пособие. / Андреечев И.С и др. ; отв. ред.: Л.А. Воскобитова, Л.П. Михайлова, Е.С. Шугрина. Москва : Дело, 2003. 304 с.
13. Реєстр юридичних клінік України 2017. Офіційна база даних юридичних клінік, дійсних та потенційних учасників Асоціації юридичних клінік України. Київ, 2017. URL: <https://legalclinics.in.ua/reyestr-yurydychnyh-klinik-ukrayiny-2017/> (дата звернення: 07.02.2020).
14. Сенчак І.І. Проблеми законодавчого визначення статусу юридичних клінік в Україні. Адвокат. 2012. № 11(146). С.40-46.
15. Фігель Ю.О. Роль юридичних клінік у формуванні вмінь реалізації права студентами юридичних спеціальностей: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2011. 198 с.

Тема 2

1. Организация и управление в юридической клинике: Опыт практической деятельности в современной России: учеб. пособие. / Андреечев И.С и др. ; отв. ред.: Л.А. Воскобитова, Л.П. Михайлова, Е.С. Шугрина. Москва : Дело, 2003. 304 с.

2. Молдован В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка : навч. пос. Київ: «Центр учбової літератури», 2007 р. 224 с.
3. Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов: учеб.-метод. пособие / Воскобитова Л.А. и др. ; отв. ред. А.В. Байков. СПб.: РАВЕНА, 1999. 368с.
4. Дулеба М.В. Юридичні клініки в Україні: роль, завдання та організаційні засади: посібник Київ : МП Леся, 2003. 120с.
5. Галай А.О. Педагогічна характеристика юридичної клінічної освіти. Вісник Асоціації юридичних клінік України. Наукові розробки юридичної клінічної програми. 2007. С. 63 – 67.
6. Галай А. О. Основні навчальні компоненти юридичної клінічної освіти: шляхи впровадження клінічного спецкурсу та практики студентів у навчальний процес вищих навчальних закладів в Україні : навч. посіб. Київ : КНТ, 2009. 96 с.
7. Турко М.Я. Функціонування юридичних клінік в Україні: переваги та недоліки. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства : матеріали круглого столу, м. Маріуполь, 16 травня 2019 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2019. 64 с.
8. Мудрак К.С. Юридична клініка: роль в суспільстві. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства : матеріали круглого столу, м. Маріуполь, 16 травня 2019 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2019. 38 с.
9. Василенко М.Є. Структурогенез професійних особливостей юридичного консультування. Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. № 6-2. С. 20-25.
10. Самарін А.М. До питання визначення теоретико-правового статусу юридичних клінік в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2013. № 1. С. 27-29.

Тема 3

1. Молдован В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка : навч. пос. Київ: «Центр учбової літератури», 2007 р. 224 с.
2. Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов: учеб.-метод. пособие / Воскобитова Л.А. и др. ; отв. ред. А.В. Байков. СПб.: РАВЕНА, 1999. 368с.
3. Дулеба М.В. Юридичні клініки в Україні: роль, завдання та організаційні засади: посібник Київ : МП Леся, 2003. 120с.
4. Дубчак Н.С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.
5. Котуха О.С., Гентош Р.Є., Федик Є.І. Юридичний практикум. Комплекс навчально-методичного забезпечення (для студентів, викладачів та початкуючих консультантів-практиків). Львів: ЛСПЛКА, 2007. 94 с.
6. Тема 4 Консультування клієнта
7. Молдован В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка: навч. пос. Київ : «Центр учбової літератури», 2007 р. 224 с.
8. Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов: учеб.-метод. пособие / Воскобитова Л.А. и др. ; отв. ред. А.В. Байков. СПб.: РАВЕНА, 1999. 368с.
9. Дулеба М.В. Юридичні клініки в Україні: роль, завдання та організаційні засади: посібник Київ : МП Леся, 2003. 120с.
10. Дубчак Н.С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.
11. Сербіна А. Надання безоплатної правової допомоги юристами. Місцеве самоврядування. – 2018. № 1/1. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/january/issue-1/1/article-33498.html>. (дата звернення: 07.02.2020)
12. Магомедова О.А. Діяльність юридичних клінік як реалізація права на безоплатну правову допомогу. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства: матеріали круглого столу, м. Маріуполь, 16 травня 2019 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2019. 32 с.

13. Право особи на безоплатну правову допомогу / Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.

Тема 4

1. Молдован В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка : навч. пос. Київ: «Центр учбової літератури», 2007 р. 224 с.
2. Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов: учеб.-метод. пособие / Воскобитова Л.А. и др. ; отв. ред. А.В. Байков. СПб.: РАВЕНА, 1999. 368с.
3. Дулеба М.В. Юридичні клініки в Україні: роль, завдання та організаційні засади: посібник Київ : МП Леся, 2003. 120с.
4. Дубчак Н.С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.
5. Котуха О.С., Гентош Р.Є., Федик Є.І. Юридичний практикум. Комплекс навчально-методичного забезпечення (для студентів, викладачів та початкуючих консультантів-практиків). Львів: ЛСПЛКА, 2007. 94 с.
6. Тема 4 Консультування клієнта
7. Молдован В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка: навч. пос. Київ : «Центр учбової літератури», 2007 р. 224 с.
8. Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов: учеб.-метод. пособие / Воскобитова Л.А. и др. ; отв. ред. А.В. Байков. СПб.: РАВЕНА, 1999. 368с.
9. Дулеба М.В. Юридичні клініки в Україні: роль, завдання та організаційні засади: посібник Київ : МП Леся, 2003. 120с.
10. Дубчак Н.С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.
11. Сербіна А. Надання безоплатної правової допомоги юристами. Місцеве самоврядування. – 2018. № 1/1. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/january/issue-1/1/article-33498.html>. (дата звернення: 07.02.2020)
12. Магомедова О.А. Діяльність юридичних клінік як реалізація права на безоплатну правову допомогу. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства: матеріали круглого столу, м. Маріуполь, 16 травня 2019 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2019. 32 с.
13. Право особи на безоплатну правову допомогу / Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.

Тема 5

1. Молдован В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка : навч. пос. Київ: «Центр учбової літератури», 2007 р. 224 с.
2. Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов: учеб.-метод. пособие / Воскобитова Л.А. и др. ; отв. ред. А.В. Байков. СПб.: РАВЕНА, 1999. 368с.
3. Дулеба М.В. Юридичні клініки в Україні: роль, завдання та організаційні засади: посібник Київ : МП Леся, 2003. 120с.
4. Дубчак Н.С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.
5. Котуха О.С., Гентош Р.Є., Федик Є.І. Юридичний практикум. Комплекс навчально-методичного забезпечення (для студентів, викладачів та початкуючих консультантів-практиків). Львів: ЛСПЛКА, 2007. 94 с.
6. Тема 4 Консультування клієнта
7. Молдован В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка: навч. пос. Київ : «Центр учбової літератури», 2007 р. 224 с.
8. Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов: учеб.-метод. пособие / Воскобитова Л.А. и др. ; отв. ред. А.В. Байков. СПб.: РАВЕНА, 1999. 368с.
9. Дулеба М.В. Юридичні клініки в Україні: роль, завдання та організаційні засади: посібник Київ : МП Леся, 2003. 120с.
10. Дубчак Н.С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.

11. Сербіна А. Надання безоплатної правової допомоги юристами. Місцеве самоврядування. – 2018. № 1/1. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/january/issue-1/1/article-33498.html>. (дата звернення: 07.02.2020)
12. Магомедова О.А. Діяльність юридичних клінік як реалізація права на безоплатну правову допомогу. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства: матеріали круглого столу, м. Маріуполь, 16 травня 2019 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2019. 32 с.
13. Право особи на безоплатну правову допомогу / Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.

Тема 6

1. Лядецький М.М., Хавронюк М.І. Зразки процесуальних документів (заяви, позовні заяви, скарги, клопотання, що подаються до суду). Київ : Атіка, 2003. 352 с.
2. Буркацький Л.К. Захист цивільного права та інтересу: Методика складання документів, коментарі, позовні та інші заяви : навч. Посібник. Київ : Юрінком Інтер. 400 с.
3. Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції. Право України. 1999. №2. С. 3-10.
4. Гориславский К. Гарантії права людини на самозахист та здоров'я. Право України. 2001. №35. С. 35-42.
5. Рабінович П. Рішення Європейського Суду з прав людини спроба концептуально-методологічного аналізу. Право України. 1997. №12. С. 32-44.
6. Цимбалюк В.І., Кісілевич К.О. Звернення громадян як важлива складова захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. «Молодий вчений» № 5.1 (45.1). травень, 2017 р. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5.1/37.pdf> (дата звернення: 07.02.2020)
7. Прусенко Г. Види процесуальних договорів у цивільному судочинстві. Підприємництво, господарство і право : науково - практичний господарсько - правовий. 2018. № 12. С. 61-64
8. Цивільно-процесуальні документи у позовному провадженні (зразки оформлення) : навч.-метод. посібник / Р. Я. Демків, І. М. Євхутич, Т. В. Курило, В. О. Кучер, В. М. Парасюк. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 212 с.
9. Гиляка О.С. Юридичний документ: особливості та законодавче регулювання. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 3 (78). С. 165-172.
10. Гиляка О.С. Юридичний документ: поняття, особливості, види: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 238 с.
11. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55-2018-п. Офіційний Вісник України. 2018. № 23. Ст. 170.
12. Загорецька О. Основні етапи проходження вихідного документа. Діловодство та документообіг. 2013. № 9 (32). С. 3-13.
13. Лукашевич В.Г., Шинкаренко І.Р., Куратченко М.В. Практикум зі складання процесуальних документів: навч. посіб. Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 308 с.
14. Перунова О.М. Деякі аспекти документування у процесуальній формі цивільного судочинства. Форум права. 2015. № 1. С. 245-249.
15. Прокопець Л.В. Діловодство як складова управлінської діяльності. Економіка та держава. 2017. № 4. С. 61-63.
16. Терела Г.В. Юридична техніка та складання процесуальних документів: навч. посіб. Полтава: ПУЕТ, 2016. 213 с.

Тема 7

1. Бичкова С. С. Правовий статус учасників цивільної справи (у контексті новел процесуального законодавства України). Право України. 2018. № 10. С. 114–128.

2. Зейкан Я.П., Ігнатенко В.В. Представництво у цивільному процесі. Юридичний вісник. 2017. № 1 (42). С. 92–97. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2017/statji_n_142_2017/15.pdf. (дата звернення: 07.02.2020)
3. Молдован В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка: навч. пос. Київ : «Центр учбової літератури», 2007 р. 224 с.
4. Панесюк О. Розмежування видів судової юрисдикції. Юридичний вісник України. 2009. № 21 (725). С. 4-5.
5. Стефанюк В. Правозахисна діяльність судів України. Право України, 1999. №5. С. 18-23.
6. Ханик-Посполітак Р. Ю. Представництво в цивільному процесі за новим Цивільним процесуальним кодексом України. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2018. Т. 1. С. 50-54.
7. Ханик-Посполітак Р. Ю. Юрисдикція малозначних справ у цивільному судочинстві. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ, Україна / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 199-202.

Тема 8

1. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf (дата звернення: 07.02.2020)
2. Аболонин В. О. Три подхода к пониманию медиации. Арбитражный и гражданский процесс. 2011. № 10. С. 37–42.
3. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Окремі аспекти альтернативного вирішення спорів при врегулюванні сімейних конфліктів. Приватне право і підприємництво. 2016. Вип. 15. С. 158-162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2016_15_41. (дата звернення: 07.02.2020)
4. Бондарчук А., Бугайчук А. Проблеми правового регулювання медіації в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 10. С. 209-213.
5. Воробель У. Договір про передачу спору на вирішення до третейського суду як підстава залишення заяви без розгляду. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 5. С. 57–61.
6. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2011. № 1. С. 51–58.
7. Даниляк А.В. Медіація як новітній засіб вирішення сімейних спорів. Юридичний науковий електронний журнал №3. 2018 р. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2018/16.pdf (дата звернення: 07.02.2020)
8. Калинин И. Юридическая медиация как альтернатива принудительному исполнению решений : украинская модель. Юридична газета. 2013. 23 квіт. (№ 17). С. 36–37.
9. Кільдюшкіна О. О. Медіація як засіб захисту цивільних прав: сутність та переваги. Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., 22 травн. 2010 р. Харків, 2010. С. 278–280.
10. Ковальський Д. Проблеми позасудового вирішення земельних спорів. Юридичний вісник України. 2006. № 27, 8-14 липня. С. 12.
11. Крисань Т.Є. Медіація як альтернативний спосіб вирішення правових конфліктів у цивільному судочинстві. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. № 2. С. 127-129.
12. Курочкин С. А. Выбор между судебным разбирательством и альтернативными способами разрешения правовых споров как итог оценки их эффективности. Российский юридический журнал. 2011. № 1. С. 153–161.

13. Любченко Я. П. Сутність альтернативних способів вирішення правових спорів. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.]. – Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2017. Вип. 79. С. 66-72.
14. Малигіна К. Позасудове врегулювання спорів : огляд існуючих альтернатив. Юридична газета. 2013. 14 трав. (№ 19/20). С. 40–41
15. Медіація як спосіб вирішення конфліктів між суб'єктами господарювання. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія "Юридичні науки". 2018. Т. 29 (68), № 6. С. 51-54.
16. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 10. С. 86–92.
17. Притика Ю. Д. Третейський суд у системі альтернативних способів вирішення спорів. Вісник господарського судочинства. 2011. № 6. С. 73–78.
18. Про медіацію, або як швидко вирішити конфлікти, не звертаючись до суду: Збірник статей: Український Центр Медіації при Києво-Могилянській бізнес Школі. URL: https://www.academia.edu/3371628/History_of_Mediation_Movement_2010_Как_все_начиналось_история_зарождения_и_развития_медиации (дата звернення: 07.02.2020)
19. Проценко Д. Допустимість медіації в цивільних, господарських, адміністративних і трудових спорах. Юридичний журнал. 2013. № 6/7. С. 102–107.
20. Рабенко С. Л. Третейське судочинство як альтернативна юрисдикційна форма захисту прав суб'єктів господарювання. Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 362–364.
21. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf (дата звернення: 07.02.2020)
22. Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. К., 2012. Вип. 90. С. 10–15.
23. Середа О.Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. Право та інновації. 2017. № 2 (18). С. 38-45.
24. Спектор О. М. Історичні корені виникнення та етапи становлення системи альтернативного вирішення спорів. Право і суспільство. 2010. № 4. С. 102–107.
25. Сухонос В. Історія виникнення третейських судів. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 2. С. 120–122.
26. Ткачук О.С. Судові та альтернативні способи вирішення приватних юридичних конфліктів: міжнародний досвід і українські перспективи. Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 18. С. 22-25.
27. Ханік-Посполітак Р., Посполітак В. «Досудове», «альтернативне», «позасудове» врегулювання/вирішення приватноправових спорів: співвідношення понять. Підприємництво, господарство і право : науково - практичний господарсько - правовий. 2019. № 1. С. 38-44
28. Шинкар Т. Сутність процедур примирення у системі альтернативного вирішення юридичних конфліктів (спорів). Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 876. С. 219–226.
29. Шпенюк Д. Третейські суди в Україні: правова природа та перспективи розвитку. Вісник Вищого адміністративного суду України. 2012. № 2. С. 23–30.
30. Штефан О. Альтернативна судова юрисдикція з розгляду цивільних справ у країнах ЄС. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2013. № 3. С. 55–62.

Тема 9

1. Авакьян С.А. Процесс правотворческой деятельности представительных органов власти и его регламентация. Вестн. Моск. госуд. ун-та. Сер.11. Право. 1977. № 4 С. 10-19.

2. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства: матеріали круглого столу. м. Маріуполь, 16 травня 2019 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2019. 72 с. URL: <https://dsum.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/materialy-1.pdf> (дата звернення: 07.02.2020)
3. Артикуца Н.В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. Інноваційні технології у вищій юридичній освіті: матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., присвяч. 390-річчю з дня заснування Київ. брат. шк. - предтечі Києво-Могилян. акад., 25 - 28 трав. 2005 р., Київ / ред.: Н.В. Артикуца. Київ : СтилоС, 2005. 472 с. С. 3-25.
4. Галай А. Спеціалізація юридичних клінік в Україні: QUO VADIS? Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 1. С. 10-18.
5. Галай А.О., Стаднік В.В. Інтерактивні методики викладання у правопросвітній діяльності. Тренінговий комплекс : навчально-методичний посібник ; за ред. А.О. Галай. - Київ : Атіка, 2006. 124 с.
6. Галай В. Юридичні клініки як суб'єкт захисту прав пацієнтів в Україні. Право України. 2009. №9. 192 с.
7. Кравчук В.М. Роль юридичних клінік у формуванні громадянського суспільства в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. 52. С. 431-436.
8. Правова азбука: довідник для населення / В.М. Олуйко та ін. ; за ред. В.М. Олуйка. Хмельницький: ПП «АВІСТ», 2008. 264 с.
9. Правоосвітницька діяльність юридичних клінік на базі вищих навчальних закладів: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції \ за заг.ред. Забродіної О.В. – Д., 2017. – 125с. URL: http://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/confdocs/materialu_conf/2017/13.pdf (дата звернення: 07.02.2020)
10. Практичне право: протидія насильству : навчально-методичний посібник / О.Ф. Штанько та ін. ; за заг. ред. О.Ф. Штанька. Київ : Атіка, 2004.
11. Соколенко О. Л. Юридична клініка в правоосвітній діяльності. Вісник Академії митної служби України. Сер.: Право. 2009. № 1. С. 40-44.
12. Шевчук О.А. Організаційно-правові засади нормотворчості центральних органів виконавчої влади в Україні. Верховенство права як основа сучасного конституціоналізму: VI Тодиківські читання: зб. тез наук доп. І повідомл. міжн. наук. конф. Молодих учени, аспірантів і студ. 27-28 вересня 2013 р. / Нац. Ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків : Права людини, 2013. С. 200-203.

4. Інформаційні ресурси

1. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/a> — Законодавство України на сайті Верховної Ради України.
2. <http://www.dvs.gov.ua/> — Державна виконавча служба України.
3. <http://www.ccu.gov.ua/> — Конституційний Суд України.
4. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> — Верховний Суд.
5. <https://www.facebook.com/supremecourt.ua/> — Верховний Суд.
6. <https://court.gov.ua/> — Судова влада України.
7. <http://www.president.gov.ua/documents/> — Офіційні документи на Офіційному представництві Президента України.
8. <http://www.kmu.gov.ua/control/> — Урядовий портал.
9. <http://www.minjust.gov.ua/> — Міністерство юстиції України.
10. <http://zakon.nau.ua/> — Професійна юридична система Мега-Нау.
11. <http://www.ligazakon.ua/> — Ліга:Закон — головний правовий портал України
12. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/> — Наукова періодика України на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
13. <http://www.reyestr.court.gov.ua/> — Єдиний державний реєстр судових рішень.